

J.K. Rowling, *Prijevremeni izbori* (s engleskog prevela Mirna Čubranić)
Mozaik knjiga, Zagreb 2012. (urednik Zoran Maljković)

Odavna sam naučila da u životu ne treba, barem ne prečesto, izgovarati rečenice kojima druge uvjeravamo u dosljednost naših životnih postupaka. *Nikad ne reci nikad* ponavljala je i moja učiteljica koja mi je za osmi rođendan darovala ozbiljno štivo o siromašnoj i nesretnoj djevojčici. Njime me, preuzetim iz daleko većeg teksta i to namijenjenim odraslima, htjela poučiti životu. Suprotstavljala sam se njezinu nagovoru na nedosljednost jer me strogi kućni odgoj nagovarao na oprez u prometu s riječima i na svako primljeno *Nikad ne reci nikad* uzvraćao s onim da se čovjek vrednuje isključivo po tome koliko čvrsto stoji iza svojih nekad izgovorenih riječi.

Kasnije sam i sama postala tolerantnija prema svakoj svojoj samoprimiteljnoj nedosljednosti. Godinama sam se sve više približava Aristotelovom poimanju likova, umalo sam postala, baš prema njegovom zahtjevu, dosljedno nedosljedna. Među rijetkim stalnostima ostala je jedna vezana uz čitanje drugih. Nisam vjerovala da ću i nju prekršiti. Izgovarala sam je pred svojim studentima, na uvodnom satu obvezno, na svakom sljedećem po potrebi. Tonom gotovo imperativnim. Glasila je približno ovako: Odlučite li se jednoga dana pisati i govoriti o tek objavljenim knjigama, morate imati precizan uvid u autorove dotadašnje naslove. Ali i ona, dosada čvrsta i otporna, dočekala je svoje *Nikad ne reci nikad*.

Dobro pamtim vrijeme pojavljivanje prvog *Harry Pottera*. Posegnula sam za njim iz znatiželje, pa čak i iz odgovornosti koju sam osjećala prema prevoditelju planetarnim uspjehom popraćenog štiva. Tragala sam za užitkom. Nisam pronašla instrumentarij koji bi me magnetizirao za neki od tematskih nizova i uputio me prema nastavcima. Čak ni vlastito dijete nisam uspjela zainteresirati za romane koje gutaju njezini vršnjaci. Izostala je emocija koja bi je nagovorila bez nagovora.

A nakon saznanja da proslavljena autorica - na čije potpise u knjigama čekaju redovi koji mogu probiti granice i susjedne nam države - piše roman za odrasle, pitala sam se o razlozima promijene ciljanog recipijenta. Jer, J.K. Rowling ima sve; i ljubav kritike i ljubav publike, *Harryja* vole i veliki i mali, i još manji, i još stariji. Njoj ne treba čitatelj u ozbiljnim godinama da bi je se shvatilo ozbiljno. Nije to naš mali književni prostor u kojem se *pravim piscima* smatraju jedino i isključivo pisci za odrasle, čak i onda kad objave petnaest primjeraka u vlastitoj nakladi, a nedovoljno važnima pisci za djecu čije se naklade godišnje ponavljaju i po nekoliko puta. Odluka o promjeni pisma može predstavljati izlazak na sklizak

teren, pa i onda kada su sve klizačke vještine izvježbane, a nastupna haljina izdizajnirana do krajnjih nijansi. Zaljubljenici u *Pottera* tako mogu unaprijed reći *Ma, ja ne želim ništa drugo, hoću još i još poznatog*. Ona manjina koja se, poput mene, nije snašla u komunikaciji s čarobnjacima i akademijama, može odmahnuti glavom i zaključiti da njezino štivo uopće ne može postati i njihovo. Gledamo li s vedrije strane, nagađanje može ići u sunčanijem smjeru. Obožavatelji *Pottera* mogu biti znatiželjni pa će i posegnuti za svojom spisateljicom i onda kad na prvoj razini teksta ne misli samo na njih, a suzdržani mogu krenuti u čitanje nagovoreni rečenicom *A da vidim ovo kad već nisam zaljubljenik u ono*.

Osobno, ponavljam, pripadam drugima i k tomu još si čitateljsku procjenu otežavam teretom o jedino preostaloj dosljednosti. Razmišljam o tekstu koji se naslanja na opus u koji nemam uvid na kakav sam samu sebe *izdresirala*. Ali, jednostavno nisam mogla odoljeti tekstu koji svojim značenjskim slojevima puca poput južnodalmatinskog nara kojeg je netko zaboravio ubrati. Jer svaka se slika, svaki detalj (primjerice opisi dvaju ispraćajnih vijenaca) nude kao polazište raspravi o čitateljskoj ugodi.

Autorica koja je svoje svjetove gradila na čudesnostima, ozbiljni roman započinje citatom, ni manje ni više, iz *Ustroja lokalnih vijeća*, i to iz sedmog izdanja, Charlesa Arnolda Bakera. I nije nevažno što stoji kako je riječ o sedmom izdanju. Sedmo izdanje podcrtava važnost, ponovljivost i nepromjenljivost društva, upućuje na priču kakva se događala i događat će se. Pred čitateljem su snažni elementi gole realističnosti iz pera one koja je dosada proslavljala drukčije nepostojeće svjetove (*Smatra se da je do upražnjenog mjesta došlo: a) kad lokalni vijećnik ne da izjavu o prihvaćanju dužnosti unutar propisanog vremena b) kad se primi njegova ostavka c) na dan njegove smrti*). Jasno je da će pripovjedačica odabrati treći razlog. Započeti priču s nečijom, zasigurno iznenadnom, smrću predstavlja nepogrešiv recepcijski magnet. Autorica se ipak ne poigrava s čitateljem. Ona odmah na prvim stranicama daje na znanje kako smrt Barryja Fairbrothera, vijećnika gradića Pagforda, muškarca koji umire u svojim četrdesetima, od moždanog udara i baš u nedjelju, predstavlja početak golog razotkrivanja međusobnih odnosa. Barryjev odlazak nije samo odlazak čovjeka koji za sobom ostavlja četvero djece i odanu suprugu, isprošenu po matrici nekadašnjih bajki, nego i čovjeka koji je svoj osobni život podredio interesu zajednice.

Biološkim krajem vijećnika tek započinje prava priča; priča koja će surovo prikazivati ponašanja u gradiću koji je dovoljno prostran da bi poneku tajnu uspio godinama prikriti, ali istovremeno i dovoljno malen da bi po njemu šetala nepoznata lica (*Barry Fairbrother je mrtav. Život mu je prekinut. Sasječen. Nijedan događaj od nacionalne važnosti. Nijedan rat, nikakav slom burze ili teroristički napad ne bi izazvali takvo pohlepno zanimanje i grozničavo*

nagađanje...). Barryjevu smrt ne čitamo samo kao smrt jedne fizičke osobe nego kao i indiciju o nestajanju ono još malo moralnosti u sjedalicama lokalne vlasti. Stoga je za priču itekako važno što je za glavnu junakinju, premda nećemo pogriješiti kažemo li da su svi jednako važni, odabrana djevojka Krystal Weedon, članica veslačke ekipe Kluba koji je bio Barryjev omiljeni projekt i koja je, zahvaljujući Barryju dobila šansu. Dogovoreni intervju za lokalne novine nije dala, jer nakon Barrya više nije bila zanimljiva, a možda bi baš taj intervju život nesretne tinejdžerice koja nije znala za oca, koju je sredina doživljavala lakom curom i čija je majka po treći put prolazila program odvikavanja, okrenuo u drugom smjeru. A nije tražila puno; malo ljubavi, svoju sobu i televizor. Roman je bogat upravo takvim sitnim podacima koji u površnijem čitanju mogu i promaći, ali koji su itekako važni u oblikovanju cjelovite slike ljudi u mjestu kojemu možemo zaboraviti ime jer ono (sa svojim lokalnim podijeljenostima i pitanjima granica četvrti i sa svojim podvalama) bolno podsjeća i na neko naše boravište. Ma gdje god se ono nalazilo. Priča o Krystal ipak će se naći u tim istim novinama, ali pri samom kraju romana i to na stranicama koje ne slave život. Autorica ništa ne zaboravlja; društvo svlači polako i detaljno.

Priču, u kojoj sama rečenica upisuje dodatni informant, vodi majstorski. Prvo uspostavlja čvrste povezne motivi unutar svake pojedine obitelji. Njihova različitost tvori mozaik na slici nazvanoj društvo. Potom se jedna, oslikana, obitelj uspoređuje s drugom (uz, primjerice, mladića Andrewa, čiji je otac nasilnik, ide rečenica: *Andrew je shvatio da gotovo posvemašnja izoliranost njegove obitelji nije tipična i postalo mu je pomalo neugodno zbog nje*) i pružaju se narativne grane kojima se svi predstavnici uvlače u isti narativni tok. A u tom toku prati se odnos mladih prema starijima, odnos medicinara prema pacijentima, socijalnih radnika prema obiteljima koje nadziru, vršnjaka prema vršnjacima. Pozicioniranje likova omogućuje autorici da u čvrstoj konstrukciji, iz koje nitko ne ispada, tematizira i ovisništvo, i buling, i nasilje u obitelji, i preljubništvo, i karijerizam, i pohlepu, i pedofiliju i silovanje... Čitatelju, suočenom s pričom koja ga mora osvijestiti i otvoriti poluzatvorene oči, postaje jasno da je to i štivo o nemogućnosti komunikacije, surovosti i kazni koja stiže a da je presuda prešućena. Pravo klupko počinje se odmotavati u trenutku kada na općinske stranice Duh Barryja Fairbrothera (a to su obiteljski osvetnici) stavi postove o pojedinim važnim građanima, ne štedeći ni njih ni njihove bližnje.

U složenoj naraciji, u kojoj svaki lik ima svoju čitateljske pažnje vrijednu biografiju, onu bez koje bi se piramida odnosa srušila, i u kojoj su sve izgovorene različitim bojama, autorica se ni u jednom trenutku ne gubi. Svakom odraslijem liku dodjeljuje profesiju koja još dodatno pojačava njegovu nemoć u izgradnji međusobnih odnosa u najužem krugu. Primjerice,

socijalna radnica Kay koja bi barem iz sveučilišnih priručnika trebala znati što šesnaestogodišnjacima znači napuštanje sredine u kojoj su rođeni i odrasli, ulazi u vezu s muškarcem zbog kojeg se iz Londona doseljava u Pagford. Veza propada, a ona i kći Gaia se vraćaju. Njihova prisutnost, u tih nekoliko tjedana, bila je potrebna da bi se, uz njih dvije, rasvijetlili neki drugi odnosi i karakteri.

J.K.Rowing potvrđuje se sada kao autorica gotovo tradicionalnog pripovijedanja. Njezini uvodi u pojedina poglavlja ogledni su primjeri realističkog pripovijedanja. Iz opisa prostora, u kojemu vidi ono što drugi ne bi, ona prelazi na vanjski opis lika, a potom na njegovu osobnu karakterizaciju. Pri kraju paragrafa, akter je stavljen u odnosu prema drugima (*U prostoriju namijenjenu za razgovore sa psihologom Srednje škole Winterdown ulazilo se kroz školsku knjižnicu. Nije imala prostora i bila je osvijetljena jednim jedinim trakom svjetla. Tessa Wall, glavna psihologinja i supruga zamjenika ravnatelja, ušla je u prostoriju u deset i trideset, omamljena umorom i sa šalicom jake instant-kave koju je donijela iz zbornice. Bila je niska, debela žena neugledna, široka lica koja je sama šišala svoju prosijedu kosu*). Psihološki opisi likova su nepogrešivo čisti i posvema zbiljski. A kad su takvi, onda djeluju okrutno; kako na razini same deskripcije (*Bio je pretjerano pretio muškarac od šezdeset godina. velika pregača želuca visjela je toliko nisko na njegovim bedrima da bi većina ljudi, ugledavši ga prvi put, odmah pomislila na njegov penis pitajući se kad ga je zadnji put vidio, kako ga pere, kako uspijeva obaviti ijednu zadaću za koju je penis namijenjen*), tako i u prostoru suptilnijeg nijansiranja. Barryjeva supruga Mary nije samo ožalošćena udovica, ona nakon njegove smrti pušta svoju do tada zagušenu emociju. Kad si prizna da je njezin pokojni muž do posljednjeg dana bio posvećen opsesiji Fieldsom (četvrt u kojoj je rođen) i Krystal Weedon, iz nje provaljuje bijes i ona zavatlava mobitel tako žesto da je on udario (i to je tako važno) u uokvirenu fotografiju njihove četvero djece i srušio je na pod. Svaka se rečenica nudi kao polazište analizi i trenutak od kojeg može krenuti promišljanje.

Bilo je za očekivati da će autorica proslavljenu romanima napisanima za mlade briljirati u portretiranju mladih stanovnika gradića. Tako i je. Svi su oni ili u međusobnim otporima (*Kad je posljednji put bio kod Fatsa, ovaj mu je pokazao poruke koje je redovito stavljao na Sukhvinerinu Facebook stranicu. Temeljito je pretraživao Internet u potrazi za informacijama o hirzutizmu i slao joj citat ili fotografiju na dan*) ili u otporima prema starijima, posebice prema autoritetima, samodopadnima i pretencioznima. Vodi ih načelo *Nikad ne reci roditeljima*. Jer znaju da ih oni ionako neće čuti. Čitatelj u tom ogoljivanju može osjećati nelagodu, jer nitko nije pošteđen; ni kćeri, ni muževi, ni ljubavnici, ni majke (*Čovjek ne bi smio gajiti antipatiju prema vlastitom djetetu, čovjek bi svoju djecu trebao*

voljeti bez obzira na sve, čak i ako nisu ono što si želio, čak i ako se ispostavi da su onakva osoba zbog koje bi prešao na drugu stranu ceste da je izbjegneš, da niste u rodu).

Na nekoliko se mjesta u romanu autorica obraća svom čitatelju. I nepogrešivo osjeća kad bi se on mogao zagubiti u mreži njezinih odnosa. I zbog toga, kao što dječak u bajci baca mrvicu po putu, tako i ona u nekom trenutku priču dovede do događaja kojemu će trebati zajednički fizički prostor (Barryjev pogreb, lutanje dječaka).

Tekst *Prijevremeni izbori* toliko je uvjerljiv da mi se čini kako je autorica iskustvom odrastanja u sredini nalik ovoj romansiranoj, odlučila upravo za takve pogubljene mlade pisati svoje čudesne knjige. U njezinim izmišljenim svjetovima dobro je ipak pobjeđivalo. U stvarnim svjetovima odraslih, svi su pobijeđeni. Uz *Izbore* se i uživa, i brine, i ono što je najvažnije uz njih se prepoznaje i bolje vidi. I s dioptrijama onih koji su je zavoljeli zbog *Pottera* kao i onih koji su upravo zbog njega početno sumnjali. Uz ovaj roman jasnije ćemo dočekati neke naše izbore. Prijevremene, ili redovne, sasvim je svejedno. A ja ću lakše primiti činjenicu da je moja posljednja utvrda dosljednosti srušena. I neka je. Vrijedilo je.